

Franc Marušič, Rok Žaucer, ŠUSS kolektiv

Jezikovnosvetovalna služba kot vzdrževalec jezikovega prestiža ter nujen pripomoček jezikovnim načrtovalcem

Povzetek

Veliko strokovnjakov je mnenja, da Slovenija in slovenščina potrebujeta svoj urad za jezik oziroma nekakšno uradno telo, ki bi se ukvarjalo z jezikovno politiko, predvsem načrtovanjem jezikovega statusa, pa tudi pisanjem pravopisa ter rednim spremljanjem razvoja jezika. Mnenja niso tako enotna glede potrebe po uradni jezikovnosvetovalni službi. Ta je po eni strani vprašljiva zaradi velike količine dela, ki ga s seboj prinese, in zelo verjetnega vsiljevanja jezikovnega občutka svetovalca, vendar je po drugi strani še kako koristna, saj predstavlja – če je tesno povezana z uradom za jezik oziroma tisto drugo inštitucijo, ki je zadolžena za jezikovno politiko, načrtovanje jezikovega statusa itd. – dober in neusahljiv vir podatkov iz živega jezika, komentarjev govorcev ter dejanske (ne umetne) jezikovne probleme in težave, predvsem pa je taka služba najmočnejši in najboljši izobraževalec uporabnikov.

Prispevek skuša preko vprašanj, na katera je v okviru svoje dejavnosti odgovarjal študentski jezikovnosvetovalni servis Šuss, pokazati na koristi, ki bi jih imela tako jezikovna skupnost kot sam jezikovni urad, če bi bilo med uradovimi dejavnostmi tudi jezikovno svetovanje.

Abstract

It has often been claimed that Slovenia and the Slovene language need a language committee or some other kind of official organization which would be responsible for the language policy—especially for language-status planning but also for preparing manuals of style (standard-language writing and speaking conventions), and for tracing and studying the development of Slovene. There is, however, much more controversy about the need for an official language consultancy. On the one hand, such an activity may well result in an enormous amount of work. Also, it would very likely lead to the consultants forcing their own linguistic views and intuitions on the users/public. On the other hand, when the consultancy is closely linked to the language committee, or to whatever organization handles the language policy, language-status planning, etc., it is extremely useful since it represents a reliable and inexhaustible source of real-life language data, of speakers' opinions and comments, and of genuine (mostly public-sphere) language problems. And most importantly, such a consultancy is the best possible wide-range educator of—especially adult—language-users. Based on the questions that were addressed to the ŠUSS student language consultancy, the paper attempts to show the ways in which the language community as well as the language committee itself would benefit, if the committee's tasks included the consulting activity.

Uvod

Prispevek skuša preko vprašanj, na katera je v svojem dveletnem obstoju odgovarjal študentski jezikovnosvetovalni servis ŠUSS (<http://www.kiss.uni-lj.si/suss/>), pokazati na koristi, ki bi jih imela tako jezikovna skupnost kot sam jezikovni urad, če bi bilo med uradovimi dejavnostmi tudi jezikovno svetovanje. Obravnava jezikovnosvetovalno službo (servis) kot del širše zasnovanega urada za jezik, ki naj bi ga, sodeč po izjavi SAZU, sčasoma dobila tudi Slovenija. Predsedstvo SAZU je predlagalo ustanovo, t.i. svet za kulturo slovenskega knjižnega jezika, ki bi spremljal jezikovne razmere v Sloveniji, 'opozarjal zlasti na prekoračenje normalnega oziroma še sprejemljivega', 'izdajal jezikovne pripomočke ali

taka dela vsaj spodbujal', 'posameznikom in ustanovam bi pisno in ustno svetoval v jezikovnih vprašanjih' (Delo 10. 7. 1993). Program in precej podroben opis možnega urada je podal tudi Janez Orešnik (1995: 89-93) v študiji *Uradi za jezik v Skandinaviji*. Orešnik sicer predvidi jezikovnosvetovalno delo kot eno osrednjih dejavnosti slovenskega urada, vendar naj bi po njegovem načrtu urad imel manjša pooblastila, v svojem svetovanju pa bi bil tudi bolj demokratičen. Potrebo po jezikovnem svetovanju naj bi čutilo tudi naše gospodarstvo, na kar Orešnik (1995: 10) sklepa iz pobude neke delniške družbe, ki je organizirala jezikovno svetovanje v gospodarstvu. Vendar pri taki pobudi ne moremo vedeti, če obstaja potreba zaradi omejevalnosti Slovenskega pravopisa oziroma obče nesproščenega vzdušja pri (javni) rabi slovenščine, ki so nam ga privzgojili že v osnovnih šolah, ko so nam vztrajno razlagali, kaj vse da ni "pravilno"; ali pa je to res potreba, ki je vzniknila v ljudeh samih, ker bi radi svoj jezik (ki ga verjetno primerjajo z jezikom sodelavcev in konkurentov) "izboljšali", "olepšali", "popravili" oziroma ga naredili čim bolj uporabnega, učinkovitega in konkurenčnega.

Vendar tak servis le ni suho zlato, jezikovnosvetovalna služba je namreč dvorezen meč. Po eni strani uporabnikom jezika ponuja hiter odgovor na težka vprašanja, jim tako nudi takojšnjo oporo, hitro rešitev problemov, ter jim na nek način tudi lajša jezikovno rabo in tako govorcem dviguje jezikovni ugled in hkrati v njihovih očeh dviguje tudi ugled jezika samega. Po drugi strani pa že s svojim obstojem uporabnike opozarja na to, da je nekdo "pristojnejši" za reševanje jezikovnih vprašanj od njih samih in jim na ta način jemlje jezikovno samozavest, s tem pa tudi znižuje njihove pozitivne občutke do jezika (njegov prestiž), predvsem v javni rabi.

Jezikovnosvetovalne službe so sestavni del vseh skandinavskih uradov za jezik. Ti so med podobnimi ustanovami po svetu najbolj znane in gotovo tudi najbolj premišljene. Pri norveškem uradu za jezik, recimo, je jezikovno svetovanje poglobljena dejavnost že od ustanovitve leta 1951, enako pa je svetovanje pomembno tudi pri danskem in švedskem uradu za jezik (Orešnik 1995).

Jezikovnosvetovalne službe lahko znotraj takih ustanov s svojimi "demokratičnimi" odgovori delujejo kot protiutež nujno predpisovalni naravi pravopisov in drugih priročnikov, ki jih ti uradi tudi izdelujejo. Svetovalna služba je tudi nekakšen "uraden" ali vsaj "bolj pristojen" sogovorec za jezikovna vprašanja. Uporabnike namreč po izkušnjah Šussa (pa tudi skandinavskih uradov za jezik, Orešnik 1995) pogosto ne zanimajo le jezikovna in pravopisna navodila temveč tudi vzroki jezikovnih pojavov. Jezik je namreč ena tistih stvari, ki jo imamo vsi pač vseskozi po ustih, skozenj se identificiramo s skupnostjo, zato se – razumljivo – vsi počutimo tudi poklicane za jezikovne razprave. Čim se naš jezik razlikuje od jezika okolja (kar neizbežno se), takoj nas take razprave pritegnejo, vanje pa smo tudi čustveno vpleteni. Tudi zato je treba odgovore utemeljiti po demokratičnih načelih, saj bi ob drugačnem obravnavanju jezikovnih vprašanj uporabniki v uradu lahko prepoznali nezanimivo in odtujeno ustanovo, predvsem pa preveč podobno obstoječemu pravopisnemu preskriptivizmu. Ker ne bi dobili razlage, bi upoštevali le lasten subjektiven (večinoma tudi pomanjkljiv) pogled na določeno vprašanje, medtem ko bi naj jezikovnosvetovalna služba čustveno obarvane razprave o jeziku skušala čimbolj umiriti in preusmeriti v bolj objektivne vode.

1.

Jezikovno svetovanje je potrebno zaradi zahtevnega (težavnega), na trenutke težko razumljivega in predvsem preobsežnega, prestrogega in preveč odtujenega pravopisa.

Da je naš pravopis zahteven ni treba posebej poudarjati. Že takoj po izdaji prvega povojnega pravopisa leta 1950 se je pravopis zdel preobsežen za vsakdanjo rabo, težko dostopen in težko uporabljiv (Bunc, 1951). Iz sprejemljive dolžine v Slovenskem pravopisu 1962 (SP 62) so pravopisna pravila v novem Slovenskem pravopisu (SPP 90, 92, 94, 97) prerasla v samostojen zvezek spoštljivega obsega. Širitev pravil je povezana tudi z razvojem

jezika, ki je vezan na celoten družbeni razvoj, s pretečenim časom pa terja vedno več časa in truda tudi jezikovna izobrazba. To seveda velja za vse jezike, še toliko bolj pa naj bi to veljalo za slovenščino: 'Vse do danes nam ni uspelo, da bi dohiteli čas, in čedalje bolj boleče občutimo razna odprta vprašanja, polovične rešitve in zablode, ki delajo naš jezik po nepotrebnem težak, okoren in pomankljiv.' (Urbančič, 1982: 7) Omenjeni citat krepi tudi drugo in tretjo iztočnico (glej 2., 3.), saj nakazuje na obstoj težav, do katerih seveda pridejo uporabniki sami. Če so torej pravopisna pravila že od nekdaj težavna, če se je treba knjižnega jezika venomer učiti (Gradišnik, 1981), vedno več znanja pa zahteva tudi jezik sam oziroma družbeni razvoj – s slednjim se širi tudi področje javne rabe jezika – potem mora uporabnikom nekdo pomagati pri njihovem pošolskem izobraževanju. Najboljše tako sredstvo je ravno jezikovnosvetovalni servis. Ta svojih učnih ur ne vsiljuje, vsak si jih poišče sam, vsak si sam izbere tudi tematiko. Takšno nevsiljujoče učenje je najprimernejše tudi zaradi vtisa, ki jih z jezikom povezane težave pustijo na uporabnika. Nobena prisila ni bila še nikoli sprejeta z odobravanjem, ravno tako ne bi bilo pozitivno sprejeto prisilno učenje oziroma dopolnjevanje jezikovnega znanja. Povrh vsega se na tak način uporabnik tudi precej več nauči, saj je potreba po znanju vzniknila v njem samem, ne pa v slovníčarjih in ostalih po večini neprijetnih jezikoslovcih. Da se Slovenci tako rekoč bojijo pravopisa, nam kažejo tudi številčni podatki, navedeni spodaj (glej 5.).

Takemu razmišljanju bi lahko ugovarjali, češ da je morda lažje ali vsaj ceneje enkrat spremeniti pravopis, kot pa plačevati celotno svetovalno službo. Pravopis bi bilo namreč tako ali tako treba poenostaviti, ga približati uporabnikom, ga razelitizirati, in jezikovnosvetovalni servis s tovrstnimi nasveti ne bi bil niti potreben. Še več, ti nasveti bi lahko bili (še posebej če bi se servis ukvarjal tudi s svetovanjem po telefonu, kakor se da razumeti iz zgoraj omenjenega predloga SAZU) premalo premišljeni, oziroma bi na plan stopil jezikovni občutek posameznika, ki bi na ta način na raven "uradnosti" zanesel povsem osebni pogled na kakšno jezikovno vprašanje in kakšno morda le zanj značilno idiolektično prvino (Stabej, 2000). Četudi je po svoje res, da podobno stvar predstavlja šolski izobraževalni sistem, se skušajo skandinavski uradi temu izogibati s čim bolj demokratičnim svetovanjem (glej 5.).

Primer vprašanja, prispelega na Šuss, ki podpira našo hipotezo:

'Kljub temu, da sem prebral vaš odgovor o rabi velike začetnice v geografskih imenih, se srečujem s problemom pri pisanju imena Ptujске Toplice (enako Dolenjske Toplice ...). Prosim, da mi razložite, zakaj je v tej zvezi TOPLICE zapisano z veliko, saj po mojem mnenju spada v isti koš kot mesto, vas ...' (Odgovorov na navedena vprašanja zaradi nerelevantnosti za pričujoči spis ne objavljamo. Dosegljiva so v Šussovem spletnem arhivu <http://www.kiss.uni-lj.si/suss/pvo.htm> in v prihajajočem Šussovem zborniku.)

Četudi SPP izrecno pove, katere besede znotraj naselbinskih lastnih imen so izjeme, ki se pišejo z malo, se težko izognemo poskusu prenosa logike, privzete – čeprav nezapisane – v tem pravilu, na druge podobne primere. *Toplice* lahko razumemo kot oznako tipa kraja ali le kot oznako nekega objekta oziroma naravnega fenomena – toplega vrelega. Zaradi vsega tega povzročča omenjeno pravilo s svojo logiko malozačetniškega zapisovanja za poimenovanje vrste naselja tu težave. Najprej bi morali namreč ugotoviti, če so obravnavane *toplice* dejansko naselbinsko ime, če konkretno naselbinsko ime, ki vsebuje to besedo, označuje samostojen kraj itd. Nato bi morali ugotoviti, kaj *toplice* v tem primeru pomenijo; ali res le topli vrelci ali pa predstavljajo npr. hotele, druge "občasne naselbine" in vso ostalo zdraviliško infrastrukturo. Četudi je konkretno pravilo precej enostavno, saj so vse izjeme zelo jasno našteje, še vedno povzročča očitno tudi premišljujočim uporabnikom težave. Pravopis tu kliče po poenostavitvi oziroma potrebuje dodatno podporo v razlagalnem svetovalnem servisu.

2.

Svetovalna služba bi uporabnikom pomagala, ko naletijo na novo rabo v jeziku. Pogosto ni

jasno, kako bi novo besedo tvorili, zapisali, sklanjali ipd., saj je ne znajo povezati z ničimer v jeziku že obstoječim.

Kot je omenjeno že zgoraj, se jezik venomer spreminja, da zadosti vsakokratnim potrebam družbene komunikacije. Okoli nas se pojavljajo novi in novi pojmi, nove situacije, stvari, ki se nam jih zdi vredno poimenovati. V ta okvir spada za polno funkcionalnost jezika tako pomembna problematika strokovnega izrazja, pri čemer bi po Šussovih izkušnjah svetovalna služba igrala pomembno vlogo – seveda v tesnem sodelovanju s stroko – pri čim hitrejšem dopolnjevanju strokovnega besedišča.

Viri novih besed so lahko različni, lahko gre preprosto za novo sestavljenko ali izpeljanko, lahko le za rahlo prirejeno tujo besedo, lahko tujko prevzamemo v citatni govorni in pisni obliki, lahko iz daljšega opisnega imena ustvarimo kratico itd. Prav lahko se zgodi, da uporabnik pri novi besedi naleti na zanj neznano ali pa vsaj zelo redko jezikovno okolje, tako da si z lastnim, morda tudi ne pretirano ustvarjalnim jezikovnim občutkom ne more pomagati. Odgovora na svojo konkretno težavo seveda ne dobi v nobeni knjigi, saj je raba nova, neevidentirana. V takem primeru gre torej za obojestransko korist: servis uporabniku pomaga, mu s svojim znanjem in po svojih močeh svetuje iz zagate in ga izobražuje za sklepanje v kasnejših, podobnih težavah, ob tem pa zbira sodobno živo gradivo, ki bi sodilo v take in drugačne jezikovne priročnike, a ga tam še ni. Pri takih primerih gre lahko tudi za dopolnjevanje pravopisnega sistema znotraj jezika; npr. ko lahko jezik določen pojem izrazi na več možnosti, ga sploh ne more ali pa ima na voljo več nenavadnih možnosti.

Vprašanje v podporo naši hipotezi:

'Drugo vprašanje pa je zapisovanje deležev. Do 100 mi je stvar jasna (ena polovica, ena petina, ena petinštiridesetina, ena stotina, ena enina?, ena tisočina). Kaj pa npr. 1/101 ali 1/102? Je to ena stoena oz. ena stopolovica?'

101. del v našem svetu sicer obstaja, vendar je poimenovanje tega pojma po običajnem sistemu, predstavljenem v vprašanju (... četrtina, petina ...), gotovo vse prej kot pogosto. Vseeno beseda spada med možne in slej ko prej bi se je pojavil nekdo, ki bi se nanjo spomnil. no, sedaj jo imamo tu, a niti sami ne vemo kaj naj z njo naredimo. Vsekakor pa smo lahko s svojim jezikoslovnim znanjem problem preučili, ter lasten odgovor dodobra argumentirali. Take "luknje" v sistemu, pravopisnem ali kateremkoli od jezikovnih podsistemov, lahko pri uporabnikih zbujejo občutek manjše uporabnosti jezika in ga tako postavljajo v podrejen položaj nasproti drugim jezikom. Svetovalna služba je tu po eni strani pomembna zaradi beleženja nedoslednosti in po potrebi dopolnjevanja sistema, po drugi strani pa je njena naloga izobraževanje uporabnikov, npr. da so take nedoslednosti lastne vsem jezikom in torej naš jezik zaradi tega ni manjvreden, neučinkovit, slabši ...

Iz tega lahko še zaključimo, da je načrtovanje statusa vezano tudi na sam obstoj in delovanje svetovalne službe, katere glavna naloga je sicer svetovanje na področju korpusa jezika. Uspešno načrtovanje statusa jezika v praksi je namreč neizbežno vezano tudi na jezikov ugled v matični skupnosti.

3.

S prejetimi vprašanji bi svetovalna služba oziroma z njo povezana ustanova, zadolžena za pravopisje in izdelavo drugih jezikovnih priročnikov, dobila številna v normiranem jeziku še nerešena vprašanja (pravopisna, pravorečna, skladijska ...).

Čeprav tu do določene mere obstaja podobnost s prejšnjo točko, gre še vedno za dva različna vidika uporabnosti svetovalne službe. Ne gre za dopolnjevanje pravopisa z novimi rabami, temveč za iskanje neustaljenih rab in drugih nerešenih slovnično oziroma pravopisno zahtevnih vprašanj, predvsem takih, ki uporabnike zelo očitno motijo, obstoječi priročniki pa jim nanje ne odgovorijo dovolj jasno. Podobno kot pri prejšnji točki se tudi tu izkaže zgoraj opisana dvojna uporabnost svetovalnega servisa. Istočasno bi servis, če bi bil pravilno zastavljen, lahko beležil tudi pogostost odzivov na določen problem in prek teh podatkov

meril odstopanje živega jezika od predpisane norme in te podatke uporabil pri obnavljanju jezikovnih priročnikov.

Vprašanja v podporo naši hipotezi:

'Med poslušanjem poročil in podobnih neumnosti v slovenskih medijih mi para živce izgovorjava naslednjih besed: vlada (ulada), vreme (ureme), vlaga (ulaga).

Prosim, če mi razložite pravilno izgovorjavo. Kaj si bi mislila Primož in Dare Ulaga, ko bi izvedela, da se v bistvu pišeta Vlaga?'

Pri takem vprašanju bi ob ustrezni organizaciji dela svetovalna služba lahko merila, kako pogosta je taka neskladnost živega jezika z normo; pogostejše kot bi bilo zanimanje za to temo, lažje bi sklepali na neživljenskost slovenskega normativnega pravorečja.

'Zanima me, kaj je po vašem mnenju pravilno: Saudova Arabija ali Saudska Arabija? Prosim za utemeljitev.'

Konkretni primer niti ni nedorečen: imamo namreč Komisijo za standardizacijo zemljepisnih imen, ki je določila pisavo *Saduova*, tako to državo imenujejo tudi na nacionalni televiziji, resnici na ljubo pa je tako poimenovanje tudi bolj smiselno (in za povrh zapisano tudi v SP 62). Vendar imamo tudi SPP, ki med primeri navaja zapis *Saudska*, imamo dnevnik *Delo*, ki piše *Savdska*, in po svetovnem spletu sodeč veliko večino uporabnikov (Banka Slovenije, ministrstva, vladne službe ...), ki se z uporabo oblike *Saudska* ujema z SPP. Četudi primer ni težaven, imamo na voljo kar tri različice zapisa. Vsaka je dobra vsaj iz enega vzroka: Komisija predstavlja stroko, *Delo* je najvplivnejši časopis, TV SLO je najvplivnejši elektronski medij, ministrstva in Banka pa prinašajo svoji različici "uradnost". Če je uporabnik izpostavljen tako različnim vplivom, res ne more vedeti, kaj je bolj prav oziroma ustrežnejše.

4.

Med vprašanji bi bila gotovo tudi jezikoslovno-teoretsko zanimiva vprašanja, odstopanja od sistema, skladišne nejasnosti, ki bi jih raziskovalci lahko preučevali ...

Ob delovanju take službe bi s prispelimi vprašanji zbirali za preučevanje zanimivo gradivo tudi teoretični jezikoslovci, vključeni v urad. Svetovalna služba bi se namreč morala ukvarjati tudi s teoretičnim jezikoslovnim raziskovanjem, saj lahko svetovalec, ki se ne udeležuje opisnoraziskovalno, v svojem svetovanju še toliko lažje zdrzne v nezavedno vsiljevanje svojega osebnega nazora in intuicije. Zato je seveda svetovalni službi nujen dostop do besedilnega korpusa, pri čemer pa bi zbiranje in obdelava korpusa vsekakor (tudi zaradi slovaropisja) spadala med naloge državnega urada za jezik. Ker s korpusom samim iz podatkov marsikdaj ne moremo izločiti vseh potencialno raziskovalno zanimivih stvari (ker jih preprosto ne opazimo), bi vprašanja svetovalni službi še vedno predstavljala koristno zbirko težavnih oziroma neraziskanih jezikovnih pojavov.

Vprašanja v podporo naši hipotezi:

'Zanima me, ali je možno v kontekstu, ki ga prilagam, besedo skladišče zamenjati z os. zaimkom, da se ne bi prevečkrat ponavljala beseda skladišče, in sicer je prvi stavek tak: Postopke evidence prevzemov materiala v skladišče in izdaje iz skladišča vodimo kar na ročnih terminalih. Ti so lahko preko radijskega oddajnika nenehno povezani z osrednjo bazo.

Vprašanje moje pa je, ali je mogoče ta stavek spremeniti takole: Postopke evidence prevzemov materiala v skladišče in izdaje iz njega vodimo kar na ročnih terminalih. Ti so lahko preko radijskega oddajnika nenehno povezani z osrednjo bazo.

Moti me to, ker se mi zdi, da na tak način ne moremo uporabiti osebnega zaimka za nežive stvari, kot je skladišče. Ali se motim ali imam prav? Kakršnakoli razlaga ali argumentacija bo tudi dobrodošla, ni pa obvezna.'

Pri tem vprašanju sicer ne moremo trditi, da gre za problem, na katerega nikoli prej nismo pomislili, a sta nam odgovarjanje nanj in priložnostna poglobitev v tematiko služila kot dobra (nerealizirana) iztočnica za nadaljnje raziskovanje. Vsekakor pa obstoječi jezikovni priročniki (Toporišičeva Slovenska slovnica ...) zadovoljivega odgovora ne priskrbijo. Podobno zahtevno in v literaturi nezadovoljivo obdelano vprašanje, zanimivo za nadaljnje študije, je tudi:

'Moje vprašanje je naslednje: katera izmed spodnjih različic je pravilna?

1 ... Pojavili so se dokazi, da ima Zemlja obliko krogle, in posledica teh spoznanj je BIL pojav prvih kartografskih projekcij. ...

2 ... Pojavili so se dokazi, da ima Zemlja obliko krogle, in posledica teh spoznanj je BILA pojav prvih kartografskih projekcij. ...'

5.

Dobra in demokratična jezikovnosvetovalna služba bi lahko uporabnost in konkurenčnost jezika le še dvignila, s tem bi jeziku dvignila tudi ugled med govorce, govorcem pa samozavest in sporazumevalno sposobnost.

Štetje vprašanj, ki so prispela na Šuss, kaže, da se Slovenci jezika tako rekoč bojijo, saj so očitno prepričani, da je vedno neka raba pravilna, druga/e pa ne, in to vsaj navidez brez vsakršne zavesti o zvrstni razslojenosti jezika. Izmed 294 dopisov Šussovih uporabnikov (izvzeti so novejši dopisi in nekaj manj zanimivih) kar 103 vsebujejo besede "ne/pravilen", "prav/narobe" ipd., ko sprašujejo o določeni jezikovni prvini. Ta vprašanja so v grobem formulirana v obliki 'Ali je pravilno ...' oziroma 'Kaj je prav, to ali to ...'. Sicer ne tako dosti, še vedno pa nekaj dopisov (7) vsebuje besedo "uraden", pri čemer vsi vprašujejo po uradni besedi oziroma izrazu. Bolj sproščena raba jezika je nujna, če hočemo konkurirati večjim in močnejšim jezikom, sicer se skozi zavrtost krepi občutek o nemoči slovenskega jezika, kakor se npr. vidi v raziskavi, ki kaže, da vidijo študentje angleščino v primerjavi s slovenščino kot v strokovnem izrazju preciznejši in za tvorbo novih besed uspešnejši jezik (Marušič in Žaucer, 1998: 41).

Naloga takega servisa bi namreč ne bila le podati odgovor na zastavljeno vprašanje, temveč podati argumente za in proti neki določeni jezikovni prvini ali konvenciji, enakopravno predstaviti obe/vse možnosti, v primeru, da bi eno od teh le predlagali za ustrežnejšo, bi morali nujno navesti, zakaj tako mislijo. Še vedno pa bi odločitev o rabi ene od možnosti prepustili spraševalcu samemu. Poleg utemeljitve večje ustreznosti ene od dvojnic za knjižni jezik se nam (še posebej v naši skupnosti) zdi pomembno tudi poudarjanje načelne "nenapačnosti" pogovorne različice, pač legitimne v pogovornem kontekstu. Glavna naloga takega servisa je namreč izobraževanje in opismenjevanje uporabnikov, spodbujanje njihove jezikovne samozavesti. 'Razmišljanje in utemeljitev naj vzgojita bralca v takega samostojnega negovalca jezika, ki si bo znal sam pomagati tudi, kadar ga priročniki in drugi svetovalci pustijo na cedilu.' (Telleman, 1991, citirano v Orešnik, 1995: 68) Tak servis mora o določenem problemu zbrati argumente za in proti ter jih kot na pladnju servirati spraševalcu, mu povedati čemu se odreka ob uporabi ene ali druge različice in kaj dosega npr. s kršenjem ali sledenjem normi.

Izobraževanje jezikovnosvetovalne službe se zdi še nujnejše v luči nedavnih ugotovitev o zaskrbljujoče nizki ravni funkcionalne pismenosti v Sloveniji, saj naj bi bila naša največja pomanjkljivost neobstoje vseživljenskega izobraževanja (Logar, 2000), in vsaj v jezikovni komponenti te nepismenosti ima lahko tovrstno svetovanje gotovo pozitiven vpliv. Na to lahko konec koncev sklepamo tudi iz te iste raziskave, ki ugotavlja najvišjo stopnjo pismenosti za skandinavske dežele – torej dežele z bogato jezikovnosvetovalno tradicijo.

Nenazadnje je v smislu demokratičnosti jezikovno svetovanje nujno tudi zato, ker pravopisni priročnik ni – in niti ne more biti – demokratičen, torej na široko razlagalen z vsemi prednostmi in slabostmi določene prvine, saj se pravopisne konvencije lahko spremenijo zelo hitro in je zato večinoma lažje in najvarneje reči samo 'piši tako pa tako, s tem ne boš kršil nobene pisne norme'. Pri tem pa gre posledično žal za siromašenje ustvarjalnosti namesto zelenega izobraževanja uporabnika.

Šussovi uporabniki so večkrat spraševali, kako priti do osnovnih priročnikov (pravopis, SSKJ). Očitno jim knjižne izdaje niso dovolj dostopne, verjetno tudi zaradi svoje

cene, gotovo pa bi se priročnikov poslužili, če bi jih brezplačno dobili na svetovnem spletu, saj jih je nekaj spraševalo tudi po spletnih naslovih. S postavitvijo na splet bi pravopis naredili ne le lažje in bolj dosegljiv, ampak tudi bolj uporaben zaradi lažjega iskanja ključnih besed, lažje pa bi ga bilo tudi obnavljati in dopolnjevati, kar je spet pomemben vidik demokratičnosti, saj v posameznih izdajah v zadnjih desetih letih kar štirikrat izdanega SPP nikjer ne moremo izvedeti, kaj je v naslednji izdaji spremenjeno.

Vprašanju tokrat prilagamo odgovor, s katerim bi radi pokazali, kako približno smo si na Šussu predstavljali demokratičnost odgovora (izbrali smo karseda kratek, pa vseeno še zadovoljivo ilustrativen demokratičen odgovor):

Vpr.: 'Kako se pravilno zapiše: dolg čas ali dolgčas?'

Odg.: Sodeč po SP 62 je pravilneje pisati *dolgčas*, torej skupaj. *Dolg čas* je v SP 62 sicer omenjen kot dvojnica, vendar v geslu *čas* te dvojnice ni, v starejšem pravopisu pa je *dolg čas* označen kot manj primerna dvojnica. Tudi SSKJ pozna le *dolgčas*. Merili enobesednosti sta vsaj dve, naglas in sklanjanje, obe sta seveda povezani.

Če izgovarjate *dolgčas* z enim naglasom (na prvem zlogu – na *dolg-*), ga boste tudi sklanjali kot enotno besedo, torej 'dolgčas, dolgčasa, dolgčasu, dolgčas ...', in seveda pisali skupaj (npr. Šussu se je priključil iz čistega dolgčasa). Če pa ima vaš *dolg čas* dva naglasa (nič čudnega, saj vam očitno predstavlja dve besedi), ga boste tudi sklanjali kot dve ločeni besedi, torej 'dolg čas, dolgega časa, dolgemu času, dolg čas ...', temu primerno pa ga boste tudi zapisovali (npr. Na volitve je šel iz samega dolgega časa).

Sklep

Če urad za jezik obstaja in če med njegove naloge spada tudi pravopisje in slovaropisje, potem je dobro imeti znotraj istega urada tudi pisno jezikovno svetovanje, ker:

- uravnoveša nedemokratičnost pravopisca,
- preskrbuje pravopisca z živimi težavami tako iz pravopisa kot iz drugih jezikovnih področij,
- preskrbuje podatke o novih besedah in drugih novih rabah,
- izobrazuje ljudi o odprtosti in raznolikosti (knjižnega) jezika in jim pomaga pri tolmačenju priročnikov,
- prispeva k vzdrževanju in dvigovanju jezikovega prestiža, kar pomaga načrtovalcem jezikovega statusa.

Za kakršnokoli svetovanje pa je dobro, da ima tudi svojo konkurenco, saj se s tem zmanjša vpliv odločujoče skupinice ljudi, poveča se demokratičnost ... Smiselno bi bilo, da bi bila tudi druga svetovalna služba na nek način povezana s prvo, vsaj kar se izmenjave vprašanj in odgovorov tiče. Opravljala naj bi jo kakšna raziskovalna organizacija ali pa kakšna manj uradna skupina, npr. študentje. Taki odgovori bi bili gotovo drugačni in bi predstavljali protiutež zaprašeni uradni konvencionalnosti.

Treba je poudariti, da članek nikakor noče v "nedemokratičnem" duhu reči, da je jezikovnosvetovalna služba le dobra ali celo nujna. Nasprotno, s seboj prinaša še kup težav; uradu bi tak servis npr. prinesel obilo dela, zaradi česar bi lahko bile zapostavljene druge, enako ali bolj pomembne dejavnosti (načrtovanje statusa, raziskovalna dejavnost ...). Zadnje besedo imajo še vedno bodoči urad sam, njegovi ustanovitelji in financerji. Prav oni bodo morali pretehtati vse dobre in slabe strani takega servisa in se nato odločiti ali bodo to dejavnost opravljali ali ne.

Viri

- Bajec, A. et al. (1962). Slovenski pravopis. Ljubljana: DZS.
- Bunc, S. (1951). Jezikovni svetovalec. Kranj: Svet za kulturo in prosveto OLO Kranj.
- Dular, J. (1997). Za zakon o rabi slovenščine. Nova revija 185, Ampak, 34-5.
- Gradišnik, J. (1981). Še znamo slovensko. Celje: Mohorjeva družba.
- Komisija za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije. 3. 8. 2000
<http://www.sigov.si/kszi>

- Logar, T. (2000). Trenutek (grenke) resnice : pismenost in udeležba odraslih v izobraževanju. V Šolski razgledi 12, 3.
- Marušič, F. in Žaucer, R. (1998). Slovenci in slovenščina v EU. V Štrukelj, I. (ur.), Jezik za danes in jutri. Ljubljana: DUJS. 34-45.
- Orešnik, J. (1995). Uradi za jezik v Skandinaviji. Ljubljana: SAZU.
- Pretnar, B. (1999). Kolikor jezikov znaš, toliko veljaš - Naša anketa: Slovenci in tuji jeziki. V Delo 19/XLI (25.1.), 9.
- Stabej, M. (2000). Vprašanja institucionalizacije jezikovne politike v Sloveniji. Predavanje na Lingvističnem krožku 27. 3. 2000.
- ŠUSS (Marušič, F., Marvin, T., Potrato, T., Romih, B., Saksida, A., Verovnik, T., Žaucer, R., Železnikar, J.) - Študentska skrb za Slovenščino, Vprašanja in odgovori, 5. 7. 2000, <http://www.kiss.uni-lj.si/suss/pvo.htm>.
- Teleman, U. (1991). En modern handbok i språkriktighet. Språkvård 4, 15-9.
- The Norwegian Language Council, 4. 5. 2000, <http://www.sprakrad.no/engelsk.htm>.
- Toporišič, J. (1992). Enciklopedija slovenskega jezika. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Toporišič, J. et al. (1997). Slovenki pravopis. 1, Pravila. Ljubljana: SAZU in DZS.
- Urbančič, B. (1987). O jezikovni kulturi. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Žaucer, R. s Šusskoti (1999). Predstavitev Šussa. V Blapis 3, 16-25.

Podatki o avtorjih

Franc Marušič, študent na SUNY at Stony Brook, Department of Linguistics, Stony Brook, New York 11794-4376, ZDA.

Rok Žaucer, študent na University of Ottawa, Department of Linguistics, 70 Laurier Avenue East, Ottawa, Ontario, Kanada.